

Vid Kvarnamåla gästgivargård

**Bemanning och utbildningsnivå
vid Kronobergs regemente
inför Gustav III:s ryska krig 1788-1790**

Peter Kristensson

Handledare: Lars Strömbäck
Historia 3, VT 1999
Linköpings universitet

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Förord.....	2
1.2	Syfte och frågeställningar	2
1.3	Källor, metod och avgränsningar	2
	Källor	2
	Metod	4
	Avgränsningar.....	4
1.4	Forskningsläget	5
2	Bakgrund.....	8
2.1	Krigsmakten	8
2.2	Kronobergs regemente	8
2.3	Övning och utbildning.....	9
	Övningar	9
	Utbildning	10
2.4	Gustav III:s reformer.....	11
2.5	Bakgrunden till Gustav III:s ryska krig 1788-1790	12
3	Undersökningen	13
3.1	Regementets numerär	13
	Generalmönstringar.....	13
	Vakanser	13
	Åldersstruktur	15
3.2	Soldaternas utbildning och erfarenhet.....	16
	Tjänstgöringstid	16
	Regementsmötena	16
	Övningsdeltagande.....	17
	Krigserfarenhet	18
3.3	Officerarnas utbildning och erfarenhet	18
	Ålder	18
	Utbildning	18
	Tjänsteår.....	19
	Tid i senaste befattning	20
	Övningsdeltagande.....	20
	Krigserfarenhet	21
4	Avslutning.....	22
4.1	Vilken styrka kunde regementet skicka i fält?	22
4.2	Vilken utbildning och erfarenhet hade soldaterna?.....	22
4.3	Vilken utbildning och erfarenhet hade officerarna?	23
4.4	Var upprustningen av den svenska armén framgångsrik?.....	24
5	Referenser	26

1 Inledning

1.1 Förord

Eftervärldens åsikter om gångna tiders svenska krigsmakt har ofta varit bestämda: lika modern och effektiv som Karl XI:s och Karls XII:s armé var, lika föråldrad och usel var armén under återstoden av 1700-talet och 1800-talet. I regel har dock en gräns dragits mellan nedgång under frihetstiden och upprustning under den gustavianska tiden. Den svenska armén har ansetts som väl övad och rustad vid krigsutbrottet 1788 - bilden går i mångt och mycket tillbaka på Gustav III:s egen föreställning. Vid riksdagens öppnande 1778 talade kungen om hur armén under hans styre reformerats och upprustats efter frihetstidens förfall. En modern studie (Nils-Göran Nilsson: "Den gustavianska armén", i *Gustav III:s ryska krig*, 1992) har visat att den positiva bilden måste revideras: upprustningen av armén hade inte varit framgångsrik, i synnerhet inte beträffande rekrytering och utbildning.

1.2 Syfte och frågeställningar

I början av Gustav III:s regeringstid skedde en omfattande upprustning av den svenska krigsmakten. I föreliggande uppsats studeras situationen i ett enskilt regemente vid tiden för krigsutbrottet 1788: hur stor styrka regementet kunde skicka ut i kriget, hur välövade soldaterna var, vilken utbildning och erfarenhet officerarna hade.

Syftet med uppsatsen är sålunda att undersöka om upprustningen av den svenska armén under Gustav III:s regeringstid var framgångsrik utifrån ett enskilt förbands perspektiv - Kronobergs regemente.

Frågeställningarna tar fasta på viktiga inslag i de gustavianska reformerna, nämligen att öka arméns numerära styrka genom att besätta vakanser och att höja arméns kvalitet genom att utöka övningstiden:

- Vilken styrka kunde regementet skicka i fält?
- Vilken utbildning och erfarenhet hade soldaterna?
- Vilken utbildning och erfarenhet hade officerarna?

1.3 Källor, metod och avgränsningar

Källor

Uppsatsens huvudkällor är generalmönsterrullorna och meritförteckningarna. De förra upprättades vid generalmönstringar, som skulle hållas vart tredje år men i praktiken genomfördes mera sällan. Vid generalmönstringarna inspekterades regementena av kungen eller en högt uppsatt officer, nya rekryter antogs och gamla knektar avskedades.

Rullan upprättades i fyra exemplar: det första sändes till landshövdingen, det andra till Krigskollegium, det tredje behöll regementet, och slutligen fick respektive kompani sin del

av rullan. Krigskollegii exemplar förvaras nu i Krigsarkivet och mikrofilm av dessa har använts i undersökningen.¹

I rullan återfinns regementets samtliga officerare, underofficerare, soldater och civilmilitär personal: nummer, namn, rote, ålder, tjänstgöringstid, civilstånd, befälens grad och tjänst, soldaternas längd, samt bl.a. förändringar sedan föregående mönstring, frånvaroorsaker och vakanser. En grundlig genomgång av vapen, uniformer och annat materiel gjordes också och bifogades generalmönsterrullorna. Under 1780-talet hölls generalmönstringar med Kronobergs regemente 1783 på Kronobergs hed och 1789 i Valkeala i Finland.

Enligt Lars Ericson på Krigsarkivet visar det sig inte sällan att rullornas åldersuppgifter inte stämmer överens med motsvarande uppgifter i kyrkböckerna. Prästens uppgifter anses vara mer tillförlitliga eftersom hans huvuduppgift var att hålla reda på församlingsbornas ålder, medan man var mindre noga i de militära rullorna, då det viktiga var huruvida soldaten var tjänstduglig eller inte. Däremot kan man genomgående lita på de uppgifter som anges i rullan för hur länge soldaten hade varit i tjänst eftersom det var en uppgift som militären hade anledning att hålla reda på, skriver Ericson.²

Problemet med generalmönsterrullornas åldersuppgifter har framgått i flera fall då olika rullor studerats i sökandet efter kompletterande uppgifter om soldater. Att gå igenom husförhörslängderna i sex socknar för att kontrollera åldersuppgifterna för de 138 soldaterna har bedömts som alltför tidskrävande. Exakt ålder på samtliga soldater är ej heller en absolut förutsättning för undersökningen eftersom intresset mest är riktat mot de riktigt gamla och de riktigt unga.

Den andra huvudkällan är de förteckningar över regementets officerskår som regelbundet upprättades för arméns pensionskassa. Dessa meritförteckningar redovisar uppgifter om karaktär (grad), indelning (tjänst), födelseår, tjänsteår, befordringar samt "gjorda tjänster", dvs. kommanderingar, tjänsteuppdrag och krigsmeriter. Den i uppsatsen använda meritförteckningen sammanställdes i december 1788 i Valkeala.³

I arméns pensionskassas arkiv finns mer omfattande meritförteckningar insända av officerarna själva, men av praktiska skäl har den sammanfattning som gjorts vid regementet använts. Utbildning, befordringsgång och krigsmeriter - de uppgifter som är av störst intresse för undersökningen - finns noggrant redovisade i de använda meritförteckningarna.

Ett viktigt komplement till generalmönsterrullorna är den rulla som upprättades vid kassationsmönstringen vid Kvarnamåla gästgivargård den 12 juni 1788. I denna återfinns noteringar om de soldater som avskedades i samband med mobiliseringen.⁴ För besked om vilka som sändes till Finland respektive stannade kvar i Sverige har en inmönstringsrulla, ytterligare en kassationsmönsterrulla och en officersrulla studerats.⁵

¹ Krigsarkivet (KrA), Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente 1783 och 1789

² Lars Ericson: "Släktforskaren och krigsarkivet" i *Båtsmän, ryttare och soldater. Släktforskaren och de militära källorna* (Sveriges Släktforskarförbunds årsbok 1988. Stockholm 1988) s 23-24

³ KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788: "Förteckning uppå samtliga herrar regements- och kompaniofficerares tjänsteår samt gjorda tjänster vid Kungl. Kronobergs läns regemente såsom deltagare uti Kungl. Maj:ts privilegierade pensionskassa för år 1788"

⁴ KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente, Kassationsmönsterrulla (12 juni 1788)

⁵ KrA, Kronobergs regementes arkiv, Handlingar 1724-1906, Inmönstringsrulla (16-17 juni 1788) samt Rulla över i landet varande officerare (4 augusti 1788); KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente, Kassationsmönsterrulla (27 juni 1788)

Metod

För att få en bild av läget vid Kronobergs regemente har situationen undersökts på individnivå. Den enskilde officerens och soldatens ålder, utbildningsnivå och meriter m.m. har granskats och uppsatsens tre frågeställningar besvarats på följande sätt:

- Regementets numerära styrka studerades med hjälp av generalmönsterrullorna.
- Soldaternas utbildning och erfarenhet studerades utifrån deras tjänstgöringstid och antalet regementsövningar de deltagit i.
- Officerarnas utbildning och erfarenhet studerades i regementets meritförteckningar där deras eventuella teoretiska utbildning, tjänstgöringstid och tid i aktuell befattning liksom eventuella krigsmeriter noterats.

Undersökningen bygger på läget vid krigsutbrottet i juni 1788. För att få fram uppgifter om de soldater som sändes i fält, om dem som blev kvar i Sverige och om dem som avskedades har en "1788 års rulla" fått konstrueras. Ålders- och tjänstgöringsuppgifter noterades ej för dem som fick avsked och ibland inte heller för de frånvarande. Uppgifter har därför hämtats från kassationsmönsterrullorna 1788 och generalmönsterrullorna 1783 och 1789. En meritförteckning för officerarna upprättades i december 1788 och denna ligger till grund för motsvarande del av undersökningen. Vissa kompletterande uppgifter kommer från senare meritförteckningar samt Hyltén-Cavallius' *Kongl. Kronobergs regementes officerskår*.⁶

Det finns flera tänkbara metoder när det gäller att bedöma de resultat som framkommit i uppsatsen. Den metod som valts innebär att undersökningens resultat relateras till den tidens normer för exempelvis vakanser och grundutbildning. Nackdelen med detta arbetsätt är att vissa av de faktorer som studerats, bl.a. tjänstgöringstid och krigserfarenhet, inte låter sig mätas utifrån reglementen och därmed blir svåra att värdera.

En alternativ metod är att jämföra de statistiska uppgifter som framkommit i undersökningen med tidigare förhållanden vid Kronobergs regemente. Sådana jämförelser hade gjort det lättare att dra slutsatser av vissa siffror, men det finns också problem med en sådan metod. Som uppsatsen kommer att visa fanns det så avgörande skillnader mellan vakanserna i fredstid och krigstid att en sådan jämförelse hade varit orimlig.

En mer rättvisande jämförelse med exempelvis krigsutbrottet 1741 skulle däremot inte varit lika relevant för uppsatsens frågeställningar kring effekten av de gustavianska reformerna. Metoden skulle dessutom ha försvårats av att det inte finns meritförteckningar eller uppgifter om övningar från den tiden.

Avgränsningar

En individstudie av samtliga 1100 knektar vid Kronobergs regemente skulle ha blivit alltför omfattande för en uppsats på denna nivå. För att undersökningen skulle bli genomförbar begränsades den undersökta numerären till ett av regementets åtta kompanier (Södra Sunnerbo kompani med 138 nummer). Därtill studerades hela officerskåren som omfattar 49 personer.

Undersökningen omfattar i huvudsak åren 1773-1788 när det gäller generalmönstringar och övningsverksamhet, eftersom regementets övningar redan kartlagts under den perioden. För officerarnas del följs hela deras militära karriär. Studien slutar i och med mobiliseringen och överskeppningen till Finland sommaren 1788 och behandlar inte att regementets med-

⁶ Gunnar Hyltén-Cavallius: *Kongl. Kronobergs regementes officerskår samt civilmilitära personal af officers rang 1623-1896. Biografiska anteckningar* (Stockholm 1897)

och motgångar i kriget. Om det fanns något objektivt sätt att slå fast sambandet mellan exempelvis övningsnivå och stridsresultat vore naturligtvis en sådan redovisning av ytterst stort intresse för denna uppsats. Ett undantag görs dock från tidsavgränsningen genom att nyrekryteringarna följs under den första krigshösten för att se hur snabbt vakanserna kunde fyllas.

Eftersom utbildningsnivå är en viktig del av uppsatsen var målsättningen av kunna redogöra för hur många övningsdagar soldater och befäl fått, och helst även övningsinnehållet. I Kronobergs regementes arkiv (förvarat i Krigsarkivet) finns dock inte några regementsorder eller orderjournaler från den aktuella tiden. Så när som på vissa ekonomiska handlingar som sorterats består regementets äldre arkiv av en enda lång kronologisk svit med det föga upplysande namnet "Handlingar 1724-1906" och att genom centrala myndigheters arkiv rekonstruera övningsverksamheten har bedömts vara alltför tidskrävande. Därför har undersökningen fått begränsas till gälla antalet genomförda övningar istället för övningstid.

1.4 Forskningsläget

Någon studie av bemanning och utbildningsnivå vid Kronobergs regemente inför Gustav III:s ryska krig har inte gjorts tidigare. De befintliga regementsmonografierna är i huvudsak varit inriktade på kronobergarnas krigsinsatser, indelningsverkets införande vid regementet och tiden i kaserner från 1919. I den omfattande *Kungl. Kronobergs Regemente under fyra sekel 1623-1964*, som gavs ut av regementets historiekommitté 1967, behandlar visserligen Alf Åberg den fredstida verksamheten, men mestadels i form av allmänna redogörelser för livet vid ett indelt regemente.⁷ Tidanders *Kronobergs regementes historia* (utgiven 1897) är den bok där den aktuella tiden är mest ingående behandlad.⁸ Regementet följs nästan dag för dag under kriget 1788-1790, men av den föregående fredsperioden efter pommerska kriget 1757-1762 tas endast Gustav III:s statsvälkning upp. Sålunda har forskningen om Kronobergs regemente både tids- och innehållsmässigt varit skild från denna uppsats ämne, men i Tidanders redogörelse för händelserna sommaren 1788 berörs åtminstone vakansläget. Vid kassationsmönstringen den 12 juni avskedades 204 av de 1040 närvarande. Anledningen var att många gamla och till krig otjänliga knektar fanns kvar i tjänst, samt att det fanns ett betydande antal unga volontärer som var ämnade till befäl men ännu oanvändbara i fält.

Den mest betydande forskningen om läget för armén i stort har gjorts av Nils-Göran Nilsson, som i "Den gustavianska armén" (1992) redogör för de gustavianska reformerna av landkrigsmakten och utvärderar upprusningens konkreta resultat.⁹ Nilsson har dessutom i "Övning och färdighet" - ett föredrag och papper från 1988 - studerat den indelta arméns fredstida verksamhet 1685-1805.¹⁰

Nilsson har visat att när det gäller generalmönstringarna ledde reformerna verkligen till en förbättring. Generalmönstring skulle hållas med varje regemente vart tredje år, men ställdes ofta in för att spara pengar. I den svenska riksdelen hölls under frihetstiden generalmönstringar med 6-7 års intervall och i den finska med intervaller på 11-12 år. Efter

⁷ *Kungl. Kronobergs Regemente under fyra sekel 1623-1964* (Växjö 1967)

⁸ L. G. T. Tidander: *Kronobergs regementes historia* (Karlshamn 1897)

⁹ Nils-Göran Nilsson: "Den gustavianska armén", i *Gustav III:s ryska krig*, red. Gunnar Artéus (Stockholm 1992)

¹⁰ Nils-Göran Nilsson: "Övning och färdighet. Den indelta arméns övningar och arbetskommenderingar 1685-1805", i *Med spade och gevär. Rapport från symposium om det militära indelningsverket, Axevalla 1988* (Stockholm 1989)

1772 hölls generalmönstring i genomsnitt vart fjärde respektive femte år. Därmed ökade kontrollen över de indelta regementena och brister i personal och utrustning kunde upptäckas tidigare.¹¹

I slutet av frihetstiden tilläts omfattande vakanser i armén och uppemot en tredjedel av soldatrotarna var obesatta. Bönderna vid de vakanta rotarna betalade istället vakansavgift till staten. Ett led i reformerna var att samtliga vakanser successivt skulle återbesättas så att armén höll full styrka även i fredstid, men luckorna fortsatte att vara stora. År 1775 saknades femton procent av arméns nummerstyrka vilket var mer än under större delen av frihetstiden, och först tio år senare, när vakanserna sjunkit till strax under tolv procent, var nivån jämförbar med genomsnittet under frihetstiden. Ser man enbart till det indelta infanteriet så var vakanserna ännu fler, men rekryteringen gick bättre. Från drygt 20 procent 1775 hade de sjunkit till strax under tretton procent 1785.¹²

De faktiska vakanserna var inte det enda problemet. Nilsson visar med exemplet Älvsborgs läns regemente att andelen soldater i aktiv ålder faktiskt minskar trots omfattande nyrekryteringar. Förklaringen är att många soldater tjänstgjorde till 55-65 års ålder, och genom detta "hindrades nyrekryteringen i fredstid och orsakades massavskedanden när förbandet mönstrades för att gå i fält. Det innebar också att unga rekryter i krigstid fick sättas i nummer efter en minimal utbildning."¹³

Under frihetstiden minskade förbandens övningstid radikalt p.g.a. att övningar ofta ställdes in. De främsta orsakerna var missväxt och farsoter, arbetskommenderingar och riksdagar. En viktig reform för att öka arméns stridsvärde var därför att genomföra regementsmötena mera regelbundet. Ett första steg togs redan genom den nya författningen 1772 som upphävde förbudet mot sammandragning av militär trupp under riksdagsår. Förbudet hade motiverats av rädsla för militära kupp försök. Missväxter, farsoter och riksdagar stoppade vart tredje regementsmöte under frihetstiden, och under den gustavianska epoken minskade övningstiden med 40 procent till följd av missväxt och farsoter.

Arbetskommenderingar invercade starkt negativt på övningstiden för regementena. Under 1680- och 1690-talen tilläts kommenderingarna inte inkräkta på regementsövningarna, men under frihetstiden ställdes övningarna in om hela eller delar av regementet sändes på kommendering. Behovet av arbetskraft växte och 1743-1756 var upp till en tredjedel av infanteriet kommenderat på fästningsarbete. Efter kriget i Pommern minskade antalet, men fortfarande användes omkring en fjärdedel av de indelta soldaterna på anläggningsarbeten i Sveaborg, Karlskrona, Landskrona och Kristianstad, men även civila projekt som kanalbyggen.¹⁴ Drygt vart femte regementsövning kom att ställas in på grund av kommenderingar 1773-1787.¹⁵

Regementsmötena kom att omfatta allt färre realistiska stridsövningar och för att kompensera detta återinfördes storlägren. Under 1773-1787 genomfördes fyra större övningar, två i Skåne och två i Finland. Nilsson har studerat orderjournalerna från lägren 1774, 1786 och 1787 och konstaterar att "de mer än tre veckor långa övningarna till allra största delen kom att ägnas åt vanlig exercis. Endast under två till tre dagar genomfördes övningar i anfall och försvar, samverkan mellan artilleri och infanteri samt infanteris försvar mot kavalleri."¹⁶ Allvarligast var dock att så få regementen i den svenska rikshalvan kunde

¹¹ Nilsson 1992 s 56

¹² Nilsson 1992 s 56 och 58. Totalsiffran för armén omfattar roterat infanteri, indelt kavalleri och dragoner, men också värvad trupp. I den sistnämnda gruppen ökade vakanserna mellan 1775 och 1785.

¹³ Nilsson 1992 s 58

¹⁴ Nilsson 1989 s 73-76

¹⁵ Nilsson 1992 s 52-53

¹⁶ Nilsson 1992 s 54

delta i storlägren. Allt detta gick främst ut över officerarna, som förlorade sin enda möjlighet att öva med högre förband.¹⁷ Nilsson anser att infanteriet vid krigsutbrottet 1788 bestod av "en mindre del relativt välövade förband, medan huvuddelen var i det närmaste lika oövade som under frihetstiden".¹⁸

Den teoretiska utbildningen inom infanteriet på 1700-talet riktade sig i huvudsak till "redan i tjänst varande och till mogen ålder komna officerare" medan underofficerare närmast helt ställdes utanför möjlighet till utbildning. Det ansåg Ulf Mosséen i en genomgång av den tidiga militära högskoleutbildningen i Sverige. Den militärteoretiska utbildningen bedrevs, förutom i kadettskolorna, som privatundervisning, vid universiteten och till viss del vid enskilda förband, men också utländska universitet och utrikes krigstjänstgöring användes som utbildningsväg av svenska officerare.¹⁹

En mycket omfattande detaljstudie av indelta soldater är Carl Gustav Collins undersökning av samtliga soldater i Konga kompani vid Kalmar regemente 1686-1935.²⁰ Vid sidan av rena personuppgifter finns statistik som till viss del berör denna uppsats. Collin har beräknat att hälften av vakansperioderna vid kompaniet varade högst ett år och tre fjärdedelar högst tre år.²¹ Den genomsnittliga antagningsåldern var 22,9 år och drygt 87 procent var 18-30 år gamla då de antogs. De som avgick av "normala skäl" tjänstgjorde i genomsnitt 16 år. Drygt 30 procent av de som ej dog som soldat lämnade tjänsten p.g.a. ålder och nästa lika många var "sjuka eller klena".²²

¹⁷ Nilsson 1992 s 56

¹⁸ Nilsson 1992 s 53

¹⁹ Ulf Mosséen: "Högskoleutbildning före 1818" i *Försvarets högskolor 1818-1968*, red. Walter Lundqvist (Stockholm 1968)

²⁰ Carl Gustav Collin: *Knektar i Konga kompani* (Växjö 1983)

²¹ Collin delade in sin undersökning i intervaller om 24 år. Samtliga här redovisade siffror gäller perioden 1781-1804.

²² Collin 1983 s 71, 78, 97 och 106.

2 Bakgrund

2.1 Krigsmakten

Det militära indelningsverket hade varit det svenska huvudförsvaret i drygt hundra år.²³ Den indelta armén bestod av fast anställda knektar, båtsmän och ryttare, som levde på och av sina torp. Befälen avlönades med ett statligt boställe knutet till tjänsten samt med intäkter från jord. Kronan behövde alltså inte betala ut kontanta löner, utan armén och flottan var självförsörjande i fredstid. Armén bestod år 1785 av 49.940 man, varav 9.305 indelt kavalleri och dragoner, 24.943 roterat infanteri och 15.692 värvad trupp, med en effektiv styrka på 88,3 procent sedan vakanserna räknats bort.²⁴

Den normala nummerstyrkan för vart och ett av de 22 roterade infanteriregementena var 1200 fördelat på åtta kompanier om 150 man. Den fasta officerskåren bestod av överste, överstelöjtnant, premiärmajor, sekundmajor och fyra kaptener, som alla var chef för var sitt kompani. Vid varje kompani fanns en löjtnant som ställföreträdande chef och en fänrik.²⁵ Slutligen fanns en regementskvartermästare med kaptens grad. Förutom dessa 25 med "officers indelning", dvs. som uppbar en officerstjänst med därtill hörande boställe och inkomster, fanns i regel ett antal personer med "officers karaktär", dvs. som hade fänriks grad eller högre men tjänstgjorde som underofficer eller saknade tjänst vid regementet.

Varje kompani hade sex underofficerare: fältväbel, sergeant, mönsterskrivare, förare, furir och rustmästare. I vart och ett av kompaniets sex korpralskap fanns en korpral, som dock räknades till manskapet och inte hade något särskilt boställe.

2.2 Kronobergs regemente

Kronobergs regemente skapades 1623 då den stora regementsindelningen skedde.²⁶ År 1684 blev regementet indelt genom avtalet mellan landskapet och staten om att rekrytera och försörja 1100 man i "det ständiga knektehållet". Normalstyrkan för infanteriregementena var 1200 man, men de småländska regementena fick färre nummer eftersom varje rote annars skulle ha omfattat alltför få hemman.

Södra Sunnerbo kompani bestod av 138 rotar i socknarna Göteryd, Hallaryd, Markaryd, Hinneryd, Traryd och Hamneda i Sunnerbo härad i sydligaste Småland. Kompanichefen

²³ Avsnittet baseras i huvudsak på Gunnar Artéus: *Den gamla krigsmakten. En översiktlig beskrivning av den svenska försvarsorganisationen 1521-1901* (Stockholm 1985) och Lars Ericson: *Svenska knektar. Indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred* (Lund 1995)

²⁴ Nilsson 1992 s 58

²⁵ Vid de fyra kompanier som leddes av översten, överstelöjtnanten och de två majorerna kallades löjtnanten för stabskapten och fänriken för stabslöjtnant. De var till graden likställda med kaptener respektive löjtanter, dock ej till lönen. Nils-Göran Nilsson: "Rank or Command? The Use of Brevet Rank in the 18th Century Swedish Army and Its Consequences for the Modern Historian", in *Classes, Strata, Elites. Essays on Social Stratification in History*, ed. by Magnus Mörner and Thommy Svensson (Göteborg 1988) s 110-111

²⁶ Där ej annat anges baseras avsnittet om Kronobergs regemente på Alf Åberg: "Regementets öden fram till 1900-talets början", i *Kungl. Kronobergs Regemente under fyra sekel 1623-1964* (Växjö 1967); L. G. T. Tidander: *Kronobergs regementes historia* (Karlshamn 1897); och F. Wernstedt: *Kungl. Kronobergs regemente 1623-1923* (Växjö 1923)

bodde på Stora Kölaboda i Göteryds socken och samlingsplats var Ry gästgivargård i samma socken.²⁷

Regementet hade deltagit i frihetstidens båda krig, mot Ryssland 1741-1743 och pommerska kriget 1757-1762. I det förra kommenderades omkring 700 man till flottan där många dog utan att ens ha varit i strid, resterande gjorde garnisonstjänstgöring i Sverige. I det senare kriget överfördes regementet 1758 till Pommern och försvarade först fästningen Anklam och sedan skansen vid Peenemünde, vid vars kapitulationer en del kronobergare blev krigsfångar. Återstoden ingick därefter till krigets slut i fästningsbesättningar, tjänstgjorde ombord på flottan eller deltog i operationer i fält. Regementet förlorade sammanlagt nästan 700 man, de flesta dog av sjukdomar.

År 1788 skulle regementsmöte ha hållits den 9 juni, men i början av månaden kom order om att bege sig till Karlskrona för överskeppning till Finland. Regementet samlades därför den 11 juni vid Kvarnamåla gästgivargård mellan Växjö och Tingsryd, där kassationsmönstring hölls. Den kvarvarande styrkan utrustades med nya gevär. Beklädnad och mundering befanns vara i gott skick, men det fanns endast 200 kappor. Den 14 juni påbörjades marschen mot Karlskrona där garnisonstjänst och handräckningsarbeten förrättades i väntan på embarkering. Ytterligare en kassationsmönstring hölls den 27 juni och dagen därpå steg Kronobergs regemente ombord på den eskader som skulle föra dem till Finland. Den 10 juli var de framme vid Sveaborg. En del av regementet fick stanna kvar för tjänstgöring på örlogsflottan medan huvuddelen införlivades med fältarmén i Helsingfors.

2.3 Övning och utbildning

Övningar

De meniga soldaterna fick den största delen av sin utbildning på kompaninivå, främst rörde det sig om hantering av vapen och materiel, samt militärt uppträdande enskilt och i trupp. De vanligaste övningarna var den exercis som bedrevs på söndagarna mellan april och november före gudstjänsten då ett eller flera korpralskaps soldater exercerade under ledning av en officer eller underofficer. Dessa övningar ökade i antal under frihetstiden från ett tiotal gånger per år till mellan tjugo och trettio. Den grundläggande utbildning av nya rekryter sköttes av korpralerna hemma på roten.²⁸

Vid kompanimötena övades i huvudsak grundläggande exercis i sluten formering, men soldaterna hade även med sig sina vapen eftersom den omständliga vapendrillen krävde mycket övning. Under 1700-talets andra hälft hölls i stort sett inga separata kompanimöten utan de förlängda regementsmötena fick användas även till kompaniexercis.²⁹

Regementsmötet var den mest betydelsefulla mötestypen. Där övades manskapet och officerarna fick sin viktigaste träning i befälsföring under fältmässiga förhållanden. Soldaterna hade med sig all utrustning, och tältläger med poster upprättades. Regementet övade marsch, vändningar och svängningar i kompani och bataljon, anfall med lösa skott samt målskjutning. Detta var enda gången kulor och krut användes i övningarna. Kvaliteten på regementsmötena försämrades under frihetstiden. Fältövningar och realistiska stridsövningar tycks ha försvunnit helt och hållet, och när det 1781 för första gången slogs fast vad som skulle övas vid regementsmötena kom kompaniexercis att bli det viktigaste

²⁷ Claes Lorentz Grill: *Statistiskt sammandrag af svenska indelningsverket* (1855-56. Faksimilutgåva. I-II. Göteborg 1978) band 2 s 175 och 185-187

²⁸ Artéus 1985 s 37; Nilsson 1988 s 69

²⁹ Nilsson 1988 s 69-70

momentet på bekostnad av bataljonens rörelse. Gustav III förlängde mötestiden till 17-21 dagar men detta fick, enligt Nilsson, "i praktiken inte någon större effekt: övningsinnehållet förändrades inte och inte heller förbättrades fältmässigheten. Inte ens antalet genomförda övningsdagar ökade nämnvärt, men till detta bidrog i första hand missväxter, farsoter och arbetskommenderingar." ³⁰

En åtgärd för att höja övningskvaliteten var återinförandet av storläger. De fanns under den karolinska tiden, men försvann helt under frihetstiden p.g.a. statens dåliga finanser och rädslan för militärkupp om flera regementen drogs samman. Vid storlägren samövades indelta och värvade infanteriregementen, kavalleri och artilleri under mer eller mindre fältmässiga former. De högre befälen fick möjlighet att träna taktik, och vapenslagen fick övning i samverkan, men större delen av tiden ägnades åt exercis av enskilda kompanier medan fältmässiga övningar endast upptog en mindre del. Åren 1773 till 1788 genomfördes två storläger i Skåne och två i Finland. Dessutom höll de värvade förbanden gemensamma övningar på Ladugårdsgärde i Stockholm varje sommar. I och med att förbudet mot truppsammandragning under riksdagsår hävdes genom den nya författningen 1772 fanns förutsättningar för en mer regelbunden övningsverksamhet på olika nivåer. ³¹

Utbildning

Den största delen av officerskåren fick sin huvudsakliga yrkesutbildning vid det egna regementet. Den vanligaste utbildningsvägen var gradpasseringen, som innebar att blivande officerare tjänstgjorde på lägre befälsgrader för att där visa sig vara dugliga underofficerare. Gradpassering var en obligatorisk utbildningsfas i den militära karriären sedan slutet av 1600-talet och kom länge att finnas kvar parallellt med den akademiska utbildningen. ³² Några formella examenskrav fanns inte, utan anciennitet, dvs. företräde vid fler tjänstår, och ackordsväsendet ³³ spelade den största rollen vid befordringar inom infanteriet liksom kavalleriet. ³⁴

När den indelta armén organiserades under 1680- och 1690-talen hade Livgardet fungerat som utbildningsanstalt. De blivande officerarna genomgick sin gradpassering vid gardesregementet och placerades därefter som fänrikar vid de indelta regementena. Under frihetstiden upphörde denna praxis och vanligast blev istället att bli volontär vid ett regemente som ung - ofta redan i 15-16-årsåldern. Endast var sjätte ny officer 1720-1805 hade genomgått yrkesutbildning utanför det egna regementet. Regementsmötena blev därför officerarnas viktigaste utbildning. ³⁵

På 1600-talet erhöles militär utbildning främst i form av enskild undervisning vid universiteten. Under 1700-talet förnyades officersutbildningen och flera kadettskolor startades, liksom utbildning i fortifikation, navigering och artillerikunskap. Kadettskolan i Karlskrona utbildade från början endast blivande sjöofficerare, men 1761 blev den en sjö- och landkadettskola, landets första offentliga allmänna krigsskola. Även vid enskilda förband gavs utbildning åt de egna officerarna, exempelvis Savolaxbrigadens krigsskola i Haapaniemi och Södermanlands regementes militärakademi. ³⁶

³⁰ Nilsson 1989 s 70-71

³¹ Nilsson 1989 s 72

³² Artéus 1985 s 37

³³ Ackordsväsendet innebar att befattningar köptes och såldes. Se vidare i avsnittet Gustav III:s reformer.

³⁴ Sjöstrand 1968 s 17

³⁵ Nilsson 1989 s 66-68

³⁶ Sjöstrand 1968 s 23-24

2.4 Gustav III:s reformer

Under Gustav III:s regeringstid skedde en omfattande upprustning av armén.³⁷ Den innebar en nyorientering av försvarspolitiken eftersom den rörliga landkrigsmakten prioriterades, men fortfarande utgjorde fästningarna en hörnsten landets försvar. "Utmärkande för upprustningen av landkrigsmakten under den gustavianska epoken fram till krigsutbrottet 1788 var att man i första hand försökte förbättra den existerande organisationen" konstaterar Nilsson.³⁸

De rad viktiga reformer har redan berörts i Forskningsläget och avsnittet om Utbildning och övning: vakanserna i armén skulle successivt återbesättas, generalmönstringar och övningar skulle genomföras mer regelbundet, övningstiden förlängdes och storlägren återinfördes.

En annan betydelsefull åtgärd var införandet av passevolansavgifter, som innebar att bönderna mot en avgift till staten slapp skyldigheten att transportera soldaterna till möten och stå för deras kost under själva mötet, eller skyldigheten att anskaffa och underhålla kavalleriets tross. Avgifterna skapade ekonomiska möjligheter att förlänga regementsmötena och införa storläger, men passevolansen infördes inte vid alla förband.

Ackordsväsendet förbjöds 1774, men reformen fick inte avsedd verkan. Systemet innebar att en befördrad officer måste köpa tjänsten av den tidigare innehavaren. För att kunna betala måste han i regel först sälja sin egen grad till efterträdaren. Det sista ackordet användes som en slags pension. En del officerare fick hela sitt liv syssla med ackordsaffärer och systemet gjorde att välbeställda officerare lättare kunde beföras.

En ny musköt infördes 1775, men förutom att den vägde något mindre var det endast detaljer som skilde den från m/1762. De nya vapnen delades heller inte ut i fredstid, utan regementen behöll sina muskötter m/1747, eller i enstaka fall 1738 års modell.³⁹ Under kriget 1788-1790 fick 13 av 23 förband nya muskötter och resten äldre reparerade.⁴⁰

År 1779 infördes en ny uniform, som i väsentliga drag var en kopia av Gustav III:s civila dräkt, och mer dekorativ än fältmässig. Infanteriuniformen hade en blå höftkort jacka och knä korta vita eller gula byxor. Långa, vita ullstrumpor drogs upp över byxorna och på fötterna bars s. k. ungerska kängor med spetsig tå. Den rundkulliga hatten med smala brätten var försedd med gul ståndare och plymer. Håret sattes upp med stångpiska. Regementena fick ny uniform efterhand, och fortfarande under kriget mot Ryssland 1788-1790 rådde en stor och för manskapet ytterst kännbar brist på de olika klädesplaggen.⁴¹

Ett nytt reglemente för infanteriet kom 1781 och i detta reglerades bl.a. utbildningen. Under regementsmötet skulle halva tiden ägnas åt kompaniexercis och återstoden fördelas mellan övningar i bataljonens rörelse, eldexercis med lösa skott och marschövning. Realistiska stridsövningar och fältarbeten ingick inte. 1781 års reglemente innebar i stort sett en kodifiering av frihetstidens övningspraxis. När det gäller exercisen hade "handgrepp och kommandon [...] förenklats och minskats i antal, framför allt hade den omständliga laddningen reducerats från 20 till sex moment."⁴²

³⁷ Där ej annat anges bygger avsnittet på Nilsson 1992, samt Alf Åberg: "Armén och flottan", i *Den svenska historien*. Band 10 (Stockholm 1979)

³⁸ Nilsson 1992 s 49

³⁹ Josef Alm: *Arméns eldhandvapen förr och nu* (Stockholm 1953) s 178 och 332

⁴⁰ Nilsson 1992 s 59

⁴¹ Erik Bellander: *Dräkt och uniform. Den svenska armén beklädnad från 1500-talets början till våra dagar* (Stockholm 1982) s 359-363 och 368; Nilsson 1993 s 46-47

⁴² Nilsson 1992 s 49

2.5 Bakgrunden till Gustav III:s ryska krig 1788-1790

Under 1780-talet började Gustav III föra en alltmer aktiv utrikespolitik där krig inte var ett ovälkommet inslag.⁴³ Den svenske kungen hade "en allmänt heroisk-dramatisk syn på kriget, 'Ärans väg' ", skriver Göran Rystad i en analys av kungens del i varför det blev krig 1788.⁴⁴ Gustav III planerade bl.a. att anfälla Danmark för att erövra Norge och när Turkiet 1787 förklarade Ryssland krig såg kungen en möjlighet att tvinga kejsarinnan till ett tvåfrontsrig. Målet var att ta tillbaka de provinser som förlorades efter Stora nordiska kriget och kriget mot Ryssland 1741-1743, samt sätta stopp för Rysslands inblandning i den svenska inrikespolitiken.

Gustav III begav sig personligen till Köpenhamn för att förmå Danmark att iakttä neutralitet trots att landet var i allians med Ryssland, men försöket misslyckades totalt. Inte heller förhandlingar om hjälp från Preussen och England gav något resultat, och Turkiet ville inte ge något ekonomiskt stöd i förväg. Trots motgångarna fortsatte förberedelserna för krig.

Krigsplanen, utarbetad av generalen Johan Christopher Toll, var mycket offensiv: Den svenska flottan skulle tillskansa sig herraväldet i Finska viken och därefter skulle huvuddelen av den svenska armén landsättas vid Oranienbaum, endast 4 mil från S:t Petersburg, vars försvar var försvagat genom att trupper sänts söderut mot Turkiet. En förutsättning för att det fräcka anfallet skulle lyckas var att det kom överraskande. Trupperna måste dras samman snabbt och de stora förråd som krävdes kunde insamlas först när kriget inletts. Planerna diskuterades vid flera krigskonseljer i början av 1788 och den 22 maj utfärdades mobiliseringsorder. Krigets inledning blev en omdiskuterad incident där svenskar klädda i kosackuniformer "anföll" en egen gränspostering. Eventuellt blev även rysk trupp indragen i händelsen. Gustav III, som av regeringsformen var förbjuden att starta ett anfallskrig, använde skotten vid Puumala som motiv till attacken mot Ryssland. Den kom redan dagen därpå, den 29 juni 1788.

⁴³ Sten Carlsson: "Ryska kriget och Anjalaförbundet", i *Den svenska historien*. Band 10 (Stockholm 1979); Lars Ericson, "Kriget till lands 1788-1790", i *Gustav III:s ryska krig*, red. Gunnar Artéus (Stockholm 1992); Ulf Sundberg: *Svenska krig 1521-1814* (Stockholm 1998)

⁴⁴ Göran Rystad: "1788: Varför krig? Något om bakgrund och 'orsaker' till Gustav III:s ryska krig", i *Gustav III:s ryska krig*, red. Gunnar Artéus (Stockholm 1992) s 22

3 Undersökningen

3.1 Regementets numerär

Generalmönstringar

Ett mycket viktigt instrument för att kontrollera kvaliteten på förbanden var generalmönstringarna, då både manskap och material besiktigades. Om det gick för lång tid mellan mönstringarna kunde de i tjänst varande soldaterna bli alltför gamla och deras vapen och uniformer bristfälliga.

Efter pommerska kriget 1757-1762 hölls generalmönstring med Kronobergs regemente 1764, och åren fram till 1788 genomfördes fyra mönstringar.⁴⁵ Under frihetstidens sista fredsår, 1763-1771, genomfördes två generalmönstringar och tre stycken under den gustavianska tidens första år 1772-1787. Enligt Nils-Göran Nilssons studie av mönstringsfrekvensen vid de indelta och roterade regementena, var detta tämligen normalt. Infanteriregementena i den svenska rikshalvan generalmönstrades 1-2 gånger under den förstnämnda perioden och 2-4 gånger under den sistnämnda.⁴⁶

Totalt sett kom generalmönstringarna att ske något mer regelbundet för Kronobergs regemente i och med den gustavianska tiden. Under frihetstiden hade regementet mönstrats i genomsnitt vart sjätte fredsår och från 1772 var intervallerna 5 år. Siffrorna för hela armén visar på en förbättring från 6-7 till 4 år.

Vakanser

När regementet samlades till kassationsmönstring i Kvarnamåla den 12 juni 1788 fanns det 13 vakanser vid Södra Sunnerbo kompani (9 procent av den stipulerade nummerstyrkan på 138 man).⁴⁷ Ingen av dessa vakanser hade funnits vid den senaste generalmönstringen 1783, och i de nio fall där det går att se tidpunkten då föregående soldat lämnat sin tjänst ligger ingen längre än tre åt tillbaka (i genomsnitt knappt två år). Det var således inga "permanenta" vakanser. Däremot stod Södra Sunnerbo för en betydande del av regementets sammanlagda vakanser på 39 man, och inget av de andra kompanierna saknade mer än åtta man.

Vid kassationsmönstringen, då icke fältdugligt manskap skulle gallras ut, blev det stora förändringar i Södra Sunnerbo kompani. Inte mindre än 28 man avskedades och ytterligare en fick avsked vid kassationsmönstring i Karlskrona senare i juni inför embarkeringen på flottan. "Svag till hälsan" och "gammal och sjuk" var mönstringsförrättarens kommentar gång efter annan och medelåldern bland de avskedade var 47 år. Några avfärdades som ofärdiga eller helt enkelt odugliga. Även arbetskommenderingarna hade satt sina spår bland knektarna. Jonas Rydbeck, som avskedades i Karlskrona strax före överskeppningen till Finland, hade "fådt skada vid stenhuggning till Dockan uti högra handen, två fingrar lama". Han avskedades efter elva år i regementets tjänst och rekommenderades till pension.

⁴⁵ KrA, Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente. Generalmönstringarna hölls 1764, 1770, 1775, 1778 och 1783. Regementet mönstrades därefter den första krigsvintern i Finland 1789 och efter fredsslutet i augusti 1790.

⁴⁶ Nilsson 1993 s 57 tabell 5

⁴⁷ Källor till avsnittet om vakanserna är kassationsmönsterrullorna 1788 samt 1783 och 1789 års generalmönsterrullor.

Således förlorade kompaniet i ett slag mer än var femte av de närvarande soldaterna. Därutöver "utströks" sju man. De var unga volontärer med en karriär som underofficerare eller officerare framför sig, men som inte kunde tjäna som soldat i ledet i det kommande kriget. Aldern på tre av dem är känd, 12, 16 respektive 17 år. Den yngste, Anders Magnus Ulf sax, noterades som tjänstgörande redan under sitt första levnadsår, och de båda andra vid 7-8 års ålder - allt att i syfte att ha många tjänsteår när det så småningom skulle bli aktuellt med befordringar. Nu kom dock kriget emellan och de ströks ur rullorna för att ge plats åt "riktiga" soldater. Utöver volontärerna utströks en knekt som två år tidigare befordrats till furir men gått kvar med lön från roten och 7-åriga fänriken och baronen Otto von Rosen, även han med rotelön.

Ingen av de tretton vakanta rotarna besattes, sannolikt eftersom det inte var fråga om någon generalmönstring där nya rekryter normalt approberades. Slutligen hemsändes tre sjuka soldater för "förbättring". Kvar för krigstjänstgöring fanns 86 meniga soldater och korpraler vilket motsvarar 62 procent av kompaniets styrka enligt rullorna.

Tabell 1. Kassationsmönstringen den 12 juni 1788 i Sverige

Närvarande	125 (90,6 %)
- varav utan anmärkning	86 (62,3 %)
hemsända p.g.a. sjukdom	3 (2,2 %)
utstrukna	7 (5,1 %)
avskedade	29 (21,0 %)
Vakanta	13 (9,4 %)

Källa: KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente, Kassationsmönsterrulla (12 juni 1788)

Vakanserna ökade alltså genom kassationsmönstringens avskedanden samt utstrykningar av volontärer och underofficerare från 13 till 49 (36 % av den totala styrkan). Nio besattes redan den 13 augusti, åtta i september och sexton i oktober. Under hösten dog tre knektar medan sexton rotar lämnades vakanta. Vid generalmönstringen i Finland i februari 1789 uppgick därför vakanserna till 19 stycken (14 %), och var alltså fler än de 13 som fanns inför krigsutbrottet. Av de fredstida vakanserna hade sju ännu inte tillsatts i februari 1789. Även om luckorna delvis fyllts innebar det inte att kompaniet fått en större styrka på slagfältet eftersom de nya rekryterna på hösten 1788 sändes till Kristianstad för garnisonstjänstgöring. Vid generalmönstringen 1789 befann sig endast 44 procent av kompaniet - 61 man - i Finland.

Tabell 2. Generalmönstringen den 2 februari 1789 i Finland

I Finland	61 (44,2 %)
- varav närvarande	55 (39,9 %)
sjuka	3 (2,2 %)
jägare ⁴⁸	3 (2,2 %)
I Sverige	58 (42,0 %)
- varav nyrekryterade	33 (23,9 %)
sjuka vid avfärden	3 (2,2 %)
övriga	22 (15,9 %)
Vakanta	19 (13,8 %)
- varav ej återbesatta	16 (11,6 %)
döda i Finland	3 (2,2 %)

Källa: KrA, Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente 1789

Åldersstruktur

De omfattande avskedandena vid kassationsmönstringen inför kriget hade sin bakgrund i kompaniets åldersstruktur. Bland de närvarande som vi känner åldern på - 112 korpraler och meniga - var medelåldern 38 år.⁴⁹ Äldst var 63-åriga Nils Ekebon, yngst 21-åringarna Lars Patron och Sven Brusén. Två tredjedelar - 74 man - var i "aktiv ålder" (mellan 26 och 45 år).⁵⁰ Äldre än 45 år var 26 personer (23 %) och tyngdpunkten låg i åldersintervallen 31-40 år (45 man eller 40 %).

Tabell 3. Åldersstruktur (före resp. efter kassationsmönstringen den 12 juni 1788)

Ålder	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	61-63	Summa
Antal före	12	14	23	22	15	12	10	2	2	112
%	10,7	12,5	20,5	19,6	13,4	10,7	8,0	1,8	1,8	100
Antal efter	12	13	22	20	8	5	3	0	1	84
%	14,3	15,5	26,2	23,8	9,5	6,0	3,6	0	1,2	100

Källor: KrA, Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente 1783; KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente, Kassationsmönsterrulla (12 juni 1788); KrA, Kronobergs regementes arkiv, Handlingar 1724-1906, Inmönstringsrulla (16-17 juni 1788)

Vid kassationsmönstringarna avskedades sammanlagt 29 personer med en medelålder på 47 år. Av de avskedade var 17 personer i icke aktiv ålder, dvs. 46 år och äldre. De flesta fick lämna sin tjänst med motiveringen "svag och sjuklig". Fyra var under 40 år och av dessa

⁴⁸ Dessa soldater var kommenderade till överstelöjtnant Drufvas jägarbataljon.

⁴⁹ I statistiken ingår ej volontärerna. Åldersuppgifterna är huvudsakligen hämtade från kassationsmönsterrullan, men där återfinns ej de avskedades ålder som istället har hämtas från 1783 års generalmönsterrulla. Några uppgifter är oklara och därför ingår endast 112 av de närvarande 118 i denna del av undersökningen.

⁵⁰ Nils-Göran Nilsson 1992 s 65 not 159: "Aktiv ålder har bestämts till mellan 26 och 45 år. Den vanligaste åldern vid antagning till rekryt var 19 till 20 år. Eftersom utbildningen i den grundläggande exercisen enligt reglementet skulle vara tre mötesterminer /.../ och regementsmöten i regel endast kunde hållas med två eller tre års intervall, tog det upp till sex år att utbilda en rekryt." Vid Södra Sunnerbo kompani hade rekryterna varit i genomsnitt 22 år när de antogs.

hade en ådragit sig en skada vid arbetskommendering, en var ofärdig och en led av bråck och svag hörsel.⁵¹

Medelåldern vid kompaniet sjönk genom avskedandena från 38 till 35 år.⁵² Tre fjärdedelar var i aktiv ålder, men fortfarande fanns det kvar nio soldater som var 46 år och äldre, däribland ovan nämnde Ekebon.⁵³ Hälften av männen var 31-40 år gamla.

3.2 Soldaternas utbildning och erfarenhet

Tjänstgöringstid

När regementet samlades i juni 1788 hade soldaterna en genomsnittlig tjänstetid på 15 år bakom sig.⁵⁴ De senaste rekryterna hade värvats så sent som året innan medan den mest erfarne hade 41 år tjänsteår. Mer än var tredje hade varit soldat i mer än 15 år. De som kom att avskedas hade tjänstgjort 11-40 år (i medeltal 24 år).⁵⁵ Efter kassationsmönstringen hade tjänstgöringstiden sjunkit från 15 till 12 år i medeltal och var fjärde hade mer än 15 års erfarenhet.

Tabell 4. Tjänstgöringstid (före resp. efter kassationsmönstringen den 12 juni 1788)

Tjänsteår	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41	Summa
Antal före	17	22	33	16	4	11	6	2	1	112
%	15,2	19,6	29,5	14,3	3,6	9,8	5,4	1,8	0,9	100
Antal efter	17	22	24	12	3	5	0	0	1	84
%	20,2	26,2	28,6	14,3	3,6	6,0	0	0	1,2	100

Källor: KrA, Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente 1783; KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente 1788, Kassationsmönsterrulla (12 juni 1788)

Regementsmötena

Den viktigaste övningen vid de indelta regementena var regementsmötena. Mötena skulle genomföras varje sommar, men som tidigare nämnts kom dessa ofta att ställas. Så var situationen även för Kronobergs regemente. Under åren 1773-1787 samlades regementet till övning sju gånger, alltså knappt vartannat år. Regementsmöte hölls vid fem tillfällen och två gånger marscherade kronobergarna till Skåne för att delta i de återinförda storlägren, och de hade sålunda förmånen att var med vid båda de storläger som genomfördes i den svenska riksdelen - i Svenstorp 1774 och på Bonarps hed 1786.⁵⁶

Av de åtta inställda övningarna berodde fem på att regementet var kommenderat. De tre övriga åren var regementsmötena inställda i hela Sverige, två gånger p.g.a. missväxt och 1781 i väntan på det nya infanteriregimentet.

⁵¹ Ålder på en av de avskedade är oklar och ingår ej.

⁵² Uppgifterna baseras på de 84 kvarvarande vars ålder är känd (av totalt 89 inkl. de hemsända sjuka).

⁵³ Soldat Nils Ekebon på rote nr 10 Ekenäs verkar dock inte följt kompaniet till Finland. Han noteras "i Sverige" vid generalmönstringen i februari 1789.

⁵⁴ KrA, Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente 1783; KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente, Kassationsmönsterrulla (12 juni 1788). I undersökningen ingår 112 av de 118 närvarande korpralerna och knektarna, 28 av de 29 avskedade, och 84 av 86 kvarvarande. Samma anmärkning som gjordes beträffande soldaternas ålder i not 49 gäller sålunda även här.

⁵⁵ Av de 29 avskedade är tjänstgöringstiden oklar för en soldat, som därför ej ingår i undersökningen.

⁵⁶ Nilsson 1992 s 52-53

Tabell 5. Övningar vid Kronobergs regemente 1773-1787

1773: inställt regementsmöte p.g.a. kommendering
1774: storläger i Svenstorp i Skåne
1775: regementsmöte
1776: inställt regementsmöte p.g.a. kommendering
1777: regementsmöte
1778: regementsmöte
1779: regementsmöte
1780: inställt regementsmöte p.g.a. kommendering
1781: inställt regementsmöte p.g.a. att ett nytt reglemente skulle utkomma
1782: inställt regementsmöte p.g.a. missväxt (hela landet)
1783: regementsmöte
1784: inställt regementsmöte p.g.a. missväxt (hela landet)
1785: inställt regementsmöte p.g.a. arbetskommendering i Karlskrona
1786: storläger på Bonarps hed i Skåne
1787: inställt regementsmöte p.g.a. arbetskommendering i Karlskrona

Källor: Nilsson 1992, s 52-53; KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788

Notabelt är att övningsverksamheten varit extremt dålig åren före kriget. Under hela 1780-talet samlades Kronobergs regemente endast vid två tillfällen i fredstid, och för de soldater som på papperet var välövade låg alltså en stor del av övningstiden tio år tillbaka. Även i resten av armén hade 1780-talet varit dåligt ur övningssynpunkt. Samtliga regementsmöten ställdes in 1781, 1782 och 1784. Missväxt gjorde dessutom att mötena ställdes in 1786 för samtliga utom de tre infanteriregementen och två kavalleriregementen som deltog i storlägret på Bonarps hed.

Övningsdeltagande

Under sin tjänstgöringstid fick soldaterna grundläggande vapenutbildning av sina korpraler och gruppexercis vid övningarna på kyrkbacken, men en rekryt ansågs inte vara fullärd förrän han deltagit i minst tre mötestermener.⁵⁷ Eftersom regementsmötena - som ovan visats - inte sällan ställdes in tog det alltså som regel betydligt längre tid än tre år att utbilda en ny soldat.

Ser man till de soldater som var kvar i tjänst inför överskeppningen till Finland hade 96 procent av dem deltagit i den senaste övningen, 1786 års storläger på Bonarps hed, 81 procent i de två senaste övningarna och 75 procent i de tre senaste.⁵⁸ Tre fjärdedelar av soldaterna i Södra Sunnerbo kompani hade alltså fått den minimiutbildningen som reglementet stipulerade, och mer än var tredje hade tjänstgjort under de sju senaste mötena (och därmed alltså bevistat två storläger). Erfarenheten var självfallet större bland de gamla knektar som fick lämna armén. Av de avskedade hade ingen gjort mindre än fem regementsmöten och hela 82 procent hade gjort minst sju möten.⁵⁹

⁵⁷ Nilsson 1992 s 65 not 157

⁵⁸ Av de 86 soldater som var kvar i tjänst ingår här de 84 vars tjänstgöringstid kunnat fastställas. Då det ej går att avgöra vilka som verkligen deltagit i regementsmötena har två antaganden fått göras: för det första att rekryten deltog om det hölls regementsmöte samma år som han antogs, för det andra att soldaten deltagit i samtliga de övningar som hållits under hans tjänstgöringstid. Det är förstås varken orimliga eller självklara antaganden.

⁵⁹ För svårigheten att beräkna antalet övningsdagar, se avsnittet om avgränsningar i kapitel 1.3

Tabell 6. De kvarvarande soldaternas övningsdeltagande 1773-1787

Övningsår	1774	1775	1777	1778	1779	1783	1786
Deltagare	30	31	45	56	63	68	81
%	35,7	36,9	53,6	66,7	75	81,0	96,4

Källor: Nilsson 1992, s 52-53; KrA, Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente 1783; KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente, Kassationsmönsterrulla (12 juni 1788)

Krigserfarenhet

Ett viktigt mått på en soldats kompetens är naturligtvis eventuell krigserfarenhet. Att slå fast hur många soldater som deltagit i krig, i det här fallet pommerska kriget 1757-1762, är vanskligt utan att noggrant studera även rullorna från den tiden. Nästan 18 procent av de som mönstrades 1788 hade tjänstgjort 1762. Hälften av de 28 avskedade hade varit i tjänst då och för åtminstone åtta av dem noterades i kassationsmönsterrullan att de "bevistat pommerska kriget". Sex av de knektar som stod kvar i tjänst inför kriget 1788 hade tjänstgjort 1762, men endast en vid krigsutbrottet 1757.⁶⁰

3.3 Officerarnas utbildning och erfarenhet

Ålder

Medelåldern bland dem som hade officers indelning var 35 ½ år.⁶¹ Äldst var 54-årige fänriken Leonard Boring och yngst den blott 15-årige fänriken Bengt Ugglå, som inte kommenderades till Finland 1788, men som deltog i fälttågen 1789 och 1790. Flertalet underofficerare med fänriks grad och fänrikarna utan lön var högst 30 år vilket sänker medelåldern för hela officerskåren till 32 år.⁶²

Tabell 7. Officerarnas ålder

Ålder	15-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	51-54	Summa
Officers indelning	1	3	5	5	2	3	4	2	25
%	4	12	20	20	8	12	16	8	100
Officerskåren	3	9	10	9	2	5	4	2	44
%	6,8	20,5	22,7	20,5	4,5	11,4	9,1	4,5	100

Källa: KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788

Utbildning

⁶⁰ KrA, Generalmönsterrullor, Kronobergs regemente 1783; KrA, Rullor 1724-, Kronobergs regemente 1788, Kassationsmönsterrulla (12 juni 1788)

⁶¹ I avsnitt om officerarnas utbildning och erfarenhet görs skillnad mellan de 25 som hade en officerstjänst ("officers indelning") och de 24 som bar officers grad men hade en underofficerstjänst eller saknade tjänst ("officers karaktär"). Hela gruppen om 49 personer med fänriks grad eller högre kallas hädanefter officerskåren.

⁶² I officerskåren ingick fem unga fänrikar utan lön, 8-19 år gamla, som inte följde regementet till Finland. Dessa ingår inte i underlaget.

Endast en av officerarna hade genomgått gradpasseringen inom Livgardet, den utbildningsväg som var den vanliga i indelningsverkets tidigaste skede.⁶³ Johan Ludvig Ekestubbe blev volontär vid Livgardet vid 17 års ålder 1773, sergeant året därpå och livdrabant 1775. Han placerades därefter som fänrik vid Kronobergs regemente 1779 och avancerade till löjtnant tre år senare.

Den överväldigande majoriteten - 22 personer - hade genomgått sin gradpassering vid Kronobergs regemente eller något annat indelt eller roterat förband. Femton av dessa hade startat sin karriär som volontärer. De flesta (nio personer) tjänstgjorde därefter på flera underofficerstjänster med början som rustmästare eller furir, medan fem utnämndes till sergeanter och en - löjtnanten vid Södra Sunnerbo kompani Anton Ulrik Rappe - direkt befordrades till fänrik när han blivit volontär. Sju av de 22 "gradpasserarna" hade inte varit volontärer utan istället börjat som underofficerare.

Slutligen hade två officerare gått den väg som hörde den framtida militärutbildningen till, nämligen akademisk utbildning vid kadettskola. Kapten Gustaf Snoilsky och stabslöjtnant Carl Papke hade antagits som kadetter vid amiralitetet i Karlskrona 1765 respektive 1779. Snoilsky tjänstgjorde i Livgardet och som livdrabant efter officersexamen medan Papke blev stabsfänrik vid Kronobergs regemente.⁶⁴

Beträffande övrig tjänstgöring "utöver det vanliga" för en officer vid ett infanteriregemente kan det konstateras att tre tjänstgjort i Livgardet, sex vid Livdrabantkåren och en vid hovet. Två officerare hade militär erfarenhet från utlandet: sekundmajor Adolf Fredrik Pålman hade varit löjtnant i fransk tjänst vid Royal Suédois 1772-1776 och löjtnant Johan Gustav Brock gick 1777 i preussisk tjänst och deltog i kriget mot Österrike.

Officerarna var långt ifrån fast knutna till ett och samma regemente. Hela två tredjedelar av dem (68 %) hade tidigare tjänstgjort vid något annat förband än Kronobergs regemente. Nio av dem hade varit i tjänst vid ett eller flera andra svenska infanteriregementen, fem vid kavalleriet och en vid fortifikationen, samt som tidigare nämnts två vid utländska regementen, tre vid Livgardet och sex vid livdrabanterna.

Tabell 8. Officerarnas utbildning

Livgardet	1 (4 %)
Gradpassering	22 (88 %)
- varav volontär	15 (60 %)
underofficer	7 (28 %)
Kadettskola	2 (8 %)

Källa: KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788; Hyltén-Cavallius 1897

Tjänsteår

Många blivande officerare fick en volontärtjänst som mycket unga. Kapten Zacharias Segerheim, med 47 tjänsteår, räknar sin militära tjänstgöringstid från sex års ålder. Antalet tjänsteår är därför delvis ett missvisande mått på officerarnas erfarenhet - måhända har de

⁶³ Undersökningen begränsas till de 25 officerarna med lägst fänriks indelning. Uppgifterna har hämtats från meritförteckningen 1788, i något fall kompletterad med senare års meritförteckningar samt Hyltén-Cavallius' biografiska anteckningar.

⁶⁴ Ytterligare minst två av de officerare som tjänstgjorde som underofficerare vid Kronobergs regemente hade varit kadetter.

officiella tjänsteåren uteslutande ett värde för beräkning av anciennitet vid befordringsärenden.

Bland innehavarna av de 25 officerstjänsterna hade endast en påbörjat sin militära bana efter 18 års ålder och i genomsnitt var de knappt 15 år då de blev volontärer eller underofficerare. Den genomsnittliga tjänstetiden var nästan 21 år, från fänrik Johan Christoffer Kullberg, som gick i tjänst som kavallerikorpral så sent som 1782, till ovan nämnde Segerheim, volontär vid fortifikationen 1741.⁶⁵

Tabell 9. Officerarnas tjänsteår

Tjänsteår	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-	Summa
Officers indelning	0	3	9	1	4	2	4	1	1	25
%	0	12	36	4	16	8	16	4	4	100
Officerskåren	1	4	19	4	4	5	4	2	1	44
%	2,3	9,1	43,2	9,1	9,1	11,4	9,1	4,5	2,3	100

Källa: KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788

Tid i senaste befattning

De 25 officerarna hade tjänstgjort upp till elva år i sina befattningar vid krigsutbrottet, genomsnittet var fem år.⁶⁶ Helt ny på sin tjänst var endast premiärmajoren Carl Stellan Mörner, som tillträdde så sent som den 31 maj innevarande år och tidigare hade varit sekundmajor vid Bohusläns dragoner i fyra år. Fänrik Carl Gustaf Lillie hade trätt i tjänst 1787 efter några år i utlandet. Mest erfarna var kaptenerna Zacharias Segerheim och Johan Magnus Pählman, som båda varit kompanichefer i elva år. Överhuvudtaget hade cheferna för de åtta kompanierna längre erfarenhet av sina tjänster än officerarna som helhet. Förutom den nytillträdde premiärmajoren Mörner och kapten Henrik Hammarberg, som varit chef för Södra Sunnerbo kompani i knappt tre år, hade ingen tjänstgjort som kompanichef kortare tid än sex år.

Tabell 10. Officerarnas tid i senaste befattning

Antal år	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Summa
Officers indelning	1	1	2	7	1	3	6	0	1	0	1	2	25
%	4	4	8	28	4	12	24	0	4	0	4	8	100

Källa: KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788

Övningsdeltagande

Regementsmötena var officerarnas främsta övningsmöjlighet, men som tidigare visats hade i genomsnitt vartannat regementsmöte ställts in åren 1773-1787. Detta försämrade självfallet

⁶⁵ KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788

⁶⁶ KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788. I denna del av undersökningen ingår endast de med officers indelning eftersom ungefär hälften av officerskåren tjänstgjorde som underofficerare (i några fall t.o.m. som rustmästare och furirer) eller saknade tjänst.

officerarnas möjlighet till träning i att leda trupp i större sammanhang och samöva med andra enheter.⁶⁷

Hela 92 procent av regementets officerare fanns vid 1786 års storläger på den tjänst de sedan innehade vid krigsutbrottet 1788. De hade alltså haft möjlighet att leda sin trupp och sköta sina uppgifter i samverkan med andra regementen samt kavalleri och artilleri under åtminstone några dagar. Drygt hälften (52 %) hade dessutom haft samma befattning vid regementsmötet 1783, men därefter blir det ett stort hopp till 1779 och 1778 års möten då tre deltog (12 %) och 1777 då två fanns i tjänst (8 %). Fler än fem stora övningar i samma befattning hade ingen gjort. Rörligheten var som väntat avsevärt högre bland befälen än bland manskapet: mer än hälften av 1788 års soldater i Södra Sunnerbo kompani fanns ju med 1777 och mer än en tredjedel hade gjort fler än fem regementsmöten och storläger.

Krigserfarenhet

Hur många officerare som hade krigserfarenhet går - till skillnad mot soldaterna - utan svårighet att fastställa exakt, eftersom dessa uppgifter noggrant noterades i meritförteckningarna.⁶⁸ Sju av innehavarna av regementets 25 officerstjänster (28 %) hade varit i krig och av dessa hade sex officerare deltagit i pommerska kriget 1757-1762.

Regementschefen överste Carl Axel Strömfelt bevistade hela pommerska kriget och blev ett par gånger preussisk krigsfånge. Han var 1757 förare vid Spensska regementet i Stralsund, blev fänrik där 1758 och i Livgardet samma år. Hans ställföreträdare överstelöjtnant Ernst Bogislav von Platen deltog i kriget från 1758. Han var fänrik vid överste Löwenfelts värvade infanteriregemente och avancerade till löjtnant 1760.

Fyra personer tjänstgjorde vid Kronobergs regemente redan i detta krig. Kapten Zacharias Segerheim var förare och senare fänrik. Han tillfångatogs vid Anklam 1759 och utväxlades inte förrän vid krigsslutet. Även kapten Johan Magnus Pålman och stabskapten Elias Rutger von Porat blev fångar vid Ankrams kapitulation. Den förre, då ung furir, lyckades befria sig och bevistade de följande årens kampanjer. Den senare var 17-årig rustmästare och utväxlades snart och deltog i kriget fram till 1761. Den fjärde kronobergaren, dåvarande rustmästaren Leonard Boring, tillfångatogs vid Peenemünde något senare under 1759, blev "tvungen i Preussisk tjänst", men hade "sig derifrån sjelf rantsonerat".⁶⁹

Ytterligare en officer hade krigserfarenhet. Löjtnant Johan Gustav Brock gick 1777 i preussisk tjänst som sekundlöjtnant vid greve Hårdhs preussiska firegemente och deltog i kriget mot Österrike.

Av de sju officerare som hade tidigare erfarenhet av krig bevistade endast fem kriget 1788-1790. Kapten Johan Magnus Pålman lämnades kvar i Sverige för att leda den hemmavarande delen av regementet, inte minst nyrekryteringen. Vidare kunde kapten Segerheim inte följa med till Finland p.g.a. sjukdom.⁷⁰

⁶⁷ Undersökningen omfattar de 25 innehavarna av officerstjänster. Liksom när gäller manskapet har ej den faktiska närvaron vid övningarna studerats vilket innebär att det inte är uteslutet att en officer kan ha missat ett regementsmöte p.g.a. sjukdom eller annat.

⁶⁸ KrA, Meritförteckningar, Kronobergs regemente 1788; Hyltén-Cavallius 1897

⁶⁹ Hyltén-Cavallius 1897 s 170

⁷⁰ KrA, Kronobergs regementes arkiv, Handlingar 1724-1906, Rulla över i landet varande officerare (4 augusti 1788)

4 Avslutning

4.1 Vilken styrka kunde regementet skicka i fält?

Undersökningen har visat att den styrka som kunde skickas i fält var avsevärt mycket mindre än vad som hade kunnat förväntas utifrån vakansläget. När Kronobergs regemente samlades till kassationsmönstring den 12 juni 1788 vid Kvarnamåla gästgivargård var 125 av 138 man (91 %) närvarande vid Södra Sunnerbo kompani. De tretton vakanta rotarna hade saknat knektar i mindre än tre år. Vakanserna vid Södra Sunnerbo kompani (9 %) var högre än regementets övriga kompanier vars vakanser var mellan noll och sex procent. Kronobergs regemente saknade sammanlagt 3,5 procent av den numerära styrkan vilket är mycket bra jämfört med de roterade infanteriregementena som helhet där vakanstalen, enligt Nils-Göran Nilssons undersökning, var 13 procent

Det var endast på papperet som Kronobergs regemente var nära målet om full styrka i fredstid, trots de förhållandevis låga vakanstalen. Vid kassationsmönstringen avskedades 205 av 1100 man så att vakanserna kom att uppgå till hela 22 procent. Vid Södra Sunnerbo kompani var situationen än mer extrem. Hela 29 soldater avskedades samtidigt som sju volontärer och underofficerare med rotelön ströks. Kompaniets vakanser steg därmed till 35,5 procent! Sedan tre sjuka soldater sänts hem kunde kompaniet bidra med 86 man (62 %) och för hela regementet inmönstrades 836 soldater och korpraler (76 %) i Karlskrona och Ronneby inför överfarten till kriget i Finland.

En förklaring till de omfattande avskedandena är soldaternas åldersstruktur. Medelåldern i Södra Sunnerbo kompani var vid mönstringen 38 år. Två tredjedelar av soldaterna var 26-45 år - vilket var vad Nils-Göran Nilsson räknade som aktiv ålder i sin studie. Nästan var fjärde (23,2 %) var över 45 år. I forskningen finns två indikationer på att situationen kan ha varit likartad på andra håll. Nilssons undersökning av åldersfördelningen vid Älvsborgs läns regemente 1785 visar ett mycket samstämmigt resultat: 23,0 procent över 45 år. Knektarna i Konga kompani av Kalmar regemente hade, enligt Carl Gustav Collin, en medelålder runt 23 år när de antogs och tjänstgjorde under slutet av 1700-talet i genomsnitt 16 år.

4.2 Vilken utbildning och erfarenhet hade soldaterna?

Kronobergs regemente hade samlats till regementsmöte eller storläger sju gånger under de senaste femton åren. Av de åtta inställda övningarna berodde fem på att regementet var på kommenderingar (de övriga fjorton infanteriregementena i det nuvarande Sverige var kommenderade i genomsnitt drygt tre gånger) och tre på att övningarna ställdes in i hela landet p.g.a. missväxt och väntan på nytt reglemente. Till fördel för Kronobergs regemente var att det deltog i båda de två storläger som hölls i den svenska rikshalvan (vid 1786 års storläger var dessutom övningarna inställda för övriga förband p.g.a. missväxt). Övningsfrekvensen synes ha varit normala för den första gustavianska fredsperioden.

Soldaterna som avskedades från Södra Sunnerbo kompani sommaren 1788 hade en genomsnittlig tjänstgöringstid på 24 år bakom sig. För den trupp som sändes till Finland var medeltalet 12 år. Var fjärde hade tjänstgjort längre än 15 år. Detta kan jämföras med Carl

Gustav Collins knektar i Konga kompani som, om de avgick av "normala skäl", i genomsnitt hade varit soldat i 16 år.

Sålunda hade 75 procent av de kvarvarande knektarna i Södra Sunnerbo tjänstgjort under de tre senaste övningarna med regementet, m.a.o. hade tre fjärdedelar av kompaniet kunnat få den reglementerade minimiutbildningen. Mer än var tredje hade varit i tjänst under minst sju mötesterminer. Utbildningsnivån bland de äldre som avskedades var förstås ännu högre: ingen hade mindre än fem möten och hela 82 procent minst sju regementsmöten.

Det finns ett problem i förhållandet mellan tjänstgöringstid och ålder. Ett kompani enbart bestående av soldater i 60-årsåldern skulle uppvisa en imponerande hög medeltjänstgöringstid och därmed ha deltagit vid ett stort antal regementsmöten, men det militära värdet av en så till åldern kommen trupp torde vara lågt. På samma sätt skulle 138 tjugoåringar synas kraftfulla i åldersstatistiken, men kanske vara odugliga i fält genom sin brist på erfarenhet. Historikern Per Hultqvist har efterlyst en mindre anakronistisk syn på de krav som ställdes på en indelt soldat.: "I det moderna kriget krävs en lättroblig soldat, men ett sådant behov behöver inte nödvändigtvis ha varit lika aktuellt under äldre tid. Under 1700-talet [...] behövdes snarare lite äldre och erfarna soldater, som vågade stå still under fiendens beskjutning. Därför är det inte givet att en i vårt tycke förhållandevis åldersstigen armé var en nackdel, utan kanske snaraste tvärtom."⁷¹

Det har varit svårt att få fram hur många soldater som hade krigserfarenhet. Bland de som kvarstod efter kassationsmönstringen hade endast sex tjänstgjort då Sveriges senaste krig slutade 1762 och endast en av dem hade varit i tjänst vid krigsutbrottet 1757. Hälften av dem som avskedades 1788 hade varit i tjänst senast 1762 och för minst åtta av dem noterades att de "bevistat kriget i Pommern".

Förutom Carl Gustav Collins beräkning av tjänstgöringstiden vid Konga kompani har det tyvärr ej varit möjligt att jämföra uppsatsens statistik om utbildningsnivå och tjänstgöringstid med annan forskning. Nils-Göran Nilsson beräknade att 9 procent av soldaterna vid Älvsborgs regemente 1785 inte uppnått "aktiv ålder", genom att sätta gränsen till 26 år med motiveringen att soldaterna rekryterades vid 19-20 års ålder och att det sedan tog i genomsnitt sex år innan de hunnit närvara med tre övningar med regementet. Enligt detta sätt att räkna skulle 14 procent av Södra Sunnerbos soldater ej uppnått aktiv ålder, i bemärkelsen ej varit färdigutbildade, men genom att studera tjänstetid och varje enskild soldats möjlighet till övning har det istället visat sig att 25 procent saknade tillräcklig utbildning. Förhållandena vid Södra Sunnerbo var - åtminstone under 1780-talet - sådana att aktiv ålder snarare borde räknas från 30 år: rekryteringsålder i genomsnitt 22 år och tre övningar på 8-9 år.

4.3 Vilken utbildning och erfarenhet hade officerarna?

De 25 innehavarna av regementets officerstjänster var i genomsnitt 35 ½ år gamla vid krigsutbrottet och hade en tjänstgöringstid på i medeltal 21 år, vilket speglar det faktum att flertalet av dem inlett sin militära bana som tonårig volontär. Endast en hade genomgått

⁷¹ Lars Ericson: "Diskussionsreferat", i *Med spade och gevär. Rapport från symposium om det militära indelningsverket, Axevalla 1988* (Meddelanden från Krigsarkivet. XII. Stockholm 1989) s 147

gradpassering i Livgardet och två hade utbildats vid kadettskolan i Karlskrona. Det stora flertalet (22 personer) hade genomgått gradpassering antingen vid Kronobergs regemente eller vid något annat infanteri- eller kavalleriregemente. Femton av dem hade varit volontärer (de övriga sju hade börjat som underofficerare) och de flesta hade sedan passerat flera underofficersgrader för att så småningom bli officerare. Tre av regementets officerare hade tjänstgjort i Livgardet, sex personer som livdrabant och två i utländsk tjänst. Rörligheten var tämligen stor - hela två tredjedelar hade tidigare tjänstgjort vid något förband än Kronobergs regemente.

Eftersom många officiellt hade tjänstgjort i armén sedan unga år - i vissa fall från 5-6 års ålder eller yngre - har inte tjänstgöringstid bedömts vara något bra mått på erfarenhet. Istället har officerarnas tid och övningsdeltagande i senaste befattningen studerats. Den tjänst de innehade vid krigsutbrottet hade de i genomsnitt haft i fem år och så gott som samtliga (92 %) hade alltså tränat på denna befattning vid 1786 års storläger. Drygt hälften hade deltagit i samma befattning vid regementsmötet 1783, men endast 12 procent hade övat vid fler regementsmöten. Kompanicheferna var genomgående de mest rutinerade. Endast två av dem hade lett sina kompanier i mindre än sex år och två kaptener hade hela elva års erfarenhet.

Sju av de 25 officerarna "med indelning" vid regementet hade redan krigserfarenhet. En hade i preussisk tjänst deltagit i kriget mot Österrike, de övriga sex hade bevistat pommerska kriget 1757-1762. Det gällde bl.a. regementschefen och hans ställföreträdande, som varit fänrik respektive löjtnant i Sveriges senaste krig.

Huruvida officerskåren vid Kronobergs regemente när det gäller utbildning och erfarenhet var representativ för den svenska armén är svårt att avgöra. Resultatet går emellertid i linje med Nils-Göran Nilssons konstaterande att istället för gradpassering inom Livgardet hade under 1700-talet den gängse utbildningsformen blivit att ta tjänst som volontär, ofta redan i 15-16 års ålder, och endast var sjätte ny officer 1720-1805 hade genomgått yrkesutbildning utanför det egna regementet. Uppsatsresultatet motsäger heller inte Ulf Mosséens åsikt att den militärteoretiska utbildningen före Karlbergs grundande 1792 i huvudsak riktade sig till "redan i tjänst varande och till mogen ålder komna officerare".

Det finns två problem när det gäller siffermaterialet i samtliga frågeställningar. För det första bristen på jämförbara uppgifter som gör det svårt att bedöma om resultatets generaliserbarhet. För det andra svårigheten att ta ställning till själva siffrorna. Är det bra eller dåligt att medelåldern bland soldaterna var 35 år? Är det acceptabelt eller inte att hälften av officerarna tränat i sin befattning vid endast en regementsövning? Studier av en större numerär och fler förband skulle kunna lösa det första problemet. Det andra är mer komplext och ropar efter militärteoretiska, medicinska, psykologiska och pedagogiska m.fl. kunskaper.

4.4 Var upprustningen av den svenska armén framgångsrik?

För Södra Sunnerbo kompani, och sannolikt hela Kronobergs regemente, var Gustav III:s arméupprustning inte framgångsrik på de undersökta punkterna. Bakom det relativt låga antalet vakanser fanns ett avsevärt mörkertal av gamla obrukbara soldater och unga utbildade rekryter vilket dramatiskt förminskade den styrka som sändes i fält.

Generalmönstringarna kom ännu inte tillräckligt regelbundet för att reglera åldersstrukturen bland soldaterna. Inställda övningar, ofta beroende på att regementet istället användes som arbetsstyrka, gjorde att det tog upp till nio år att utbilda en ny rekryt. Varannan officer hade endast vid ett tillfälle fått träna i sin krigsbefattning på regementsnivå.

Om man vågar lyfta siffrorna från Kronoberg till en nationell nivå skulle det ge följande bild av den svenska arméns situation:

Armén omfattar 44.100 man (88,3 % av full styrka). Om vi lämnar de värvade trupperna åt sidan finns 27.900 man roterat infanteri samt indelt kavalleri och dragoner. Vid Kronobergs regemente, där vakanserna var långt färre, avskedades 18,6 procent av styrkan vid kassationsmönstringen. Det motsvarar nästan 5.200 man i riket - mer än fyra hela regementen. En fjärdedel (enligt siffrorna från Södra Sunnerbo kompani) har inte hunnit få tillräcklig utbildning: 5.700 man. Slutligen var fortfarande 10,7 procent av soldaterna över 45 år trots omfattande avskedanden. Dessa 1.800 lämnas kvar i Sverige när armén skeppas över till Finland. Av indelningsverkets ryttare och soldater är alltså 15.200 färdigutbildade och i aktiv ålder (44 %) och tillsammans med den värvade truppen uppgår armén till 28.900 man (58 % av de 49.900 enligt stat).

Ovanstående är självfallet endast ett räkneexempel och en spekulering, men det torde ändå ge en klar indikation om avsevärda brister i arméns styrka. Fortsatt forskning om större numerärer skulle kunna ge den exakta bilden. En fråga som söker sitt svar är vilken insikt de ansvariga på regements- och arménivå hade. Var någon medveten om att mindre än hälften av soldaterna var användbara direkt i kriget?

5 Referenser

Otryckta

Krigsarkivet (KrA)

Generalmönsterrullor

Kronobergs regemente 1783 och 1789

Kronobergs regementes arkiv

Handlingar 1724-1906

Inmönstringsrulla (16-17 juni 1788)

Rulla över i landet varande officerare (4 augusti 1788)

Meritförteckningar

Kronobergs regemente 1788, 1789 och 1792

Rullor 1724-

Kronobergs regemente 1788

Kassationsmönsterrulla (12 juni)

Kassationsmönsterrulla (27 juni)

Tryckta

Alm, Josef: *Arméns eldhandvapen förr och nu* (Stockholm 1953)

Artéus, Gunnar: *Den gamla krigsmakten. En översiktlig beskrivning av den svenska försvarsorganisationen 1521-1901*. (Meddelanden från Militärhistoriska avdelningen vid Militärhögskolan. Nr 1. Stockholm 1985)

Bellander, Erik: *Dräkt och uniform. Den svenska armén beklädnad från 1500-talets början till våra dagar* (Stockholm 1982)

Collin, Carl Gustav: *Knektar i Konga kompani* (Växjö 1983)

Carlsson, Sten: "Ryska kriget och Anjalaförbundet", i *Den svenska historien*. Band 10 (Stockholm 1979)

Ericson, Lars: "Diskussionsreferat", i *Med spade och gevär. Rapport från symposium om det militära indelningsverket, Axevalla 1988* (Meddelanden från Krigsarkivet. XII. Stockholm 1989)

--- "Kriget till lands 1788-1790", i *Gustav III:s ryska krig*, red. Gunnar Artéus (Stockholm 1992)

--- *Svenska knektar. Indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred* (Lund 1995)

--- "Släktforskaren och krigsarkivet" i *Båtsmän, ryttare och soldater. Släktforskaren och de militära källorna* (Sveriges Släktforskarförbunds årsbok 1988. Stockholm 1988)

Grill, Claes Lorentz: *Statistiskt sammandrag af svenska indelningsverket* (Utgiven 1855-56. Faksimilutgåva. Göteborg 1978)

Hyltén-Cavallius, Gunnar: *Kongl. Kronobergs regementes officerskår samt civilmilitära personal af officers rang 1623-1896. Biografiska anteckningar* (Stockholm 1897)

Mosséen, Ulf: "Högskoleutbildning före 1818" i *Försvarets högskolor 1818-1968*, red.

- Walter Lundqvist (Stockholm 1968)
- Nilsson, Nils-Göran: "Rank or Command? The Use of Brevet Rank in the 18th Century Swedish Army and Its Consequences for the Modern Historian", in *Classes, Strata, Elites. Essays on Social Stratification in History*, ed. by Magnus Mörner and Thommy Svensson (Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg. Nr 34. Göteborg 1988)
- "Övning och färdighet. Den indelta arméns övningar och arbetskommenderingar 1685-1805", i *Med spade och gevär. Rapport från symposium om det militära indelningsverket, Axevalla 1988* (Meddelanden från Krigsarkivet. XII. Stockholm 1989)
- "Den gustavianska armén", i *Gustav III:s ryska krig*, red. Gunnar Artéus (Stockholm 1992)
- Rystad, Göran: "1788: Varför krig? Något om bakgrund och 'orsaker' till Gustav III:s ryska krig", i *Gustav III:s ryska krig*, red. Gunnar Artéus (Stockholm 1992)
- Sjöstrand, Wilhelm: "Äldre tiders officersutbildning", i *Försvarets högskolor 1818-1968*, red. Walter Lundqvist (Stockholm 1968)
- Sundberg, Ulf: *Svenska krig 1521-1814* (Stockholm 1998)
- Tidander, L. G. T.: *Kronobergs regementes historia* (Karlshamn 1897)
- Wernstedt, F: *Kungl. Kronobergs regemente 1623-1923* (Växjö 1923)
- Åberg, Alf: "Regementets öden fram till 1900-talets början", i *Kungl. Kronobergs Regemente under fyra sekel 1623-1964* (Växjö 1967)
- "Armén och flottan", i *Den svenska historien*. Band 10 (Stockholm 1979)